

De blauwe berg achter Malang

Frits van den Bosch

De oorlog begon voor mij toen op een dag in mei 1940 mijn moeder in huilen uitbarstte. Ze had gehoord dat haar broer in Nederland bij het bombardement op Rotterdam zijn beide benen had verloren. Gelukkig bleek dat later niet waar te zijn. Maar de Duitsers hadden hem wel gevangen genomen en in Polen geïnterneerd.

Omdat er bij ons in Indië werd verteld dat de Japanners onze vijanden zouden zijn, mochten we niet meer naar de Japanse kapper om ons haar te laten knippen. En niet meer naar de Japanse winkel om tennisschoenen of schriften te kopen, of een klappertjespistool.

Mijn ouders schaften een radio aan voor de nieuwsberichten. Eerst hadden we alleen de krant gehad. Onze burens, vroeger, hadden ook een radio gehad. De hele dag hadden we naast ons de stem van Hitler gehoord. Maar ze waren gearresteerd, omdat ze NSB'ers waren. Nu woonden er andere mensen in hun huis. Ook de vader van Auke, die op school in de bank voor mij zat, was gearresteerd, en nu durfde Auke niet meer op school te komen. Een nare manier om een vriend kwijt te raken.

Sommige leraren kwamen ook niet meer op school. Ze waren opgeroepen voor de militaire dienst. Een van hen, zo'n ongemakkelijke vent die altijd strafwerk en slechte cijfers gaf, kwam af en toe nog bij ons kijken. In zijn groene KNIL-uniform, met veel sterren op zijn kraag en een sabel opzij, liep hij gewichtig door de gangen. Haha, hij wel, de opschepper die zo nodig stoer moest doen! Nee, veel respect voor de verdedigers van het land hadden we niet. Vertrouwen in de goede afloop van de oorlog hadden we ook al niet. Maar later, toen de Japanners een aanval op Surabaja hadden gedaan, hoorden we dat hij was gesneuveld. Dat vonden we toch wel sneu voor hem.

Omdat de Japanners elk ogenblik konden komen om hun bommen op ons te gooien, was de hele stad verduisterd. Blauw papier was op de ramen geplakt en de straatlantarens gingen niet meer aan. Het was fantastisch om door de stille, donkere straten te fietsen. Hier en daar

zag je nog een streepje licht door de kier van een raam. Je had natuurlijk je lamp ook niet aan. Nog maar kort geleden zou je door de eerste de beste agent zijn bekeurd voor rijden zonder licht. Nu mócht hij je niet bekeuren, omdat het oorlog of bijna oorlog was. In het donker zouden de Japanse vliegtuigen verdwalen. Toch was het niet echt helemaal donker. Als de maan niet scheen, waren er altijd nog de sterren aan de hemel. Als je stilstond met één voet op je terugtraprem en recht naar boven keek, zag je tussen de kronen van de hoge bomen door de Melkweg als een rivier van lichtend water in de zwarte nacht.

Soms kwam je iemand tegen. Was het een jongen van school? Je kon zijn gezicht niet zien, maar plotseling hoorde je hem roepen: 'Kijk uit, godverdomme! Weer zo'n vent die zonder licht rijdt!' 'Ha, die Piet!' riep je dan, want je had hem aan zijn stem herkend.

Toen we geen school meer hadden, werkten we bij de LBD, de Luchtbeschermingsdienst. We zaten 's nachts op het gras met onze telefoons en radio's. Als we iets gevaarlijks hoorden – luchtalarm in de andere steden – gaven we het telefonisch door. Als we een tijd geluisterd hadden, gingen we liggen pitten op veldbedden, zomaar onder de blote hemel, midden in de nacht. In het begin was dat wel spannend, maar later werd het saai. Oorlog is verschrikkelijk saai als er niks gebeurt.

Op een dag, vroeg in de morgen, gebeurde er eindelijk wat. Er was iemand dood, ver buiten de stad. Of we hem op wilden halen. Huh! Een dode! De meesten van ons hadden nog nooit een dood mens gezien. Maar hem ophalen wilden we wel. Dan deden we tenminste wat.

Onze vrachtauto reed voor. We sprongen erop, de chauffeur gaf gas en daar gingen we. Buiten de stad, op de kleine onverharde wegen tussen de groene rijstvelden en de ruisende bamboebossen, konden we niet hard rijden. Ook moesten we telkens de weg vragen. De mensen daar waren eenvoudige Javaanse boeren. Ze keken ons glazig aan, schudden hun hoofd en prevelen schuchter: 'Vraagt u het nog maar eens op de kruising daar.' Die mensen verstonden ons wel en ze wilden ons ook wel helpen, maar ze waren niet gewend dat iemand uit de stad hun iets vroeg. Ze vonden zichzelf te dom en te onbelangrijk en ze wisten niet goed hoe ze zo'n stadsjonker antwoord moesten geven. Dan maar weer door. Naar de kruising. En maar hopen dat daar iemand was die zichzelf zo slim en belangrijk vond dat hij zijn mond open durfde te doen.

Erg vlot ging het met onze autotocht dus niet. Maar ten slotte kwamen we bij een huis waar een hoop kinderen omheen stonden. Ze liepen weg toen ze ons zagen. Maar omdat ze erg nieuwsgierig waren, bleven ze staan kijken achter de bomen en om de hoek van het huis. Wat zouden die vreemde mensen nu gaan doen? Twee van ons gingen het huis binnen, bukkend in de lage deuropening. Even later kwamen ze naar buiten met een brancard waarop de dode man lag. Het lijk werd op de laadbak van de vrachtauto getild. De chauffeur keerde. Daar gingen we weer. Weer hobbelden we over de slechte wegen, en eenmaal raakten we in een greppel vol modder vast. Ik zat naast de dode, een oude heer die zelfmoord had gepleegd. Ik moest erop letten dat zijn voeten niet wiebelden en dat hij niet van de brancard af schoof. Hij zag er moe en grauw uit. Hij was zeker erg ongelukkig geweest. Opzij van zijn hoofd, naast zijn rechteroog, was een klein kogelgat met een blauwe rand. Daaronder was een beetje bloed opgedroogd. Ik joeg de vliegen weg van zijn gezicht.

Toen we de grote weg hadden bereikt, sloeg de motor af. De benzine was op, zei de chauffeur. Hij vroeg geld en liep weg om in het dorp benzine te gaan kopen. Het duurde lang voor hij terug was. Wel een uur stonden we te wachten in de brandende zon. Met het lijk en al die vliegen. Die benzine, begrepen we, die benzine die zomaar op was, dat was sabotage geweest.

Mijn zusjes speelden gatrik op straat onder de koningspalmen, die dag in maart 1942, toen de sirene begon te loeien. Luchtalarm! Haastig veegden ze hun vuile handen aan hun jurkjes af en holden naar binnen. ‘Wat zien jullie er weer uit!’ riep mijn moeder. ‘Hier, zet deze pan op je hoofd en bijt op dit stukje rubber, anders klapperen je tanden op elkaar als er een bom ontploft. En onder het bed nu. Gauw. En blijf stil liggen tot het over is.’

Gatrik is een spel waarbij je met een stokje een ander stokje wegslaat om te zien hoe ver je komt. Het lijkt eenvoudig, maar de regels zijn ingewikkeld en soms speel je het zus en soms speel je het zo. Dat is om het moeilijk te maken. Zodat je er ruzie over kunt krijgen. Ruzie? Als je hersens in je kop hebt maak je geen ruzie, maar praat je het uit.

Door het luchtalarm kwam er een eind aan het gatrikspel op straat. En aan heel veel andere dingen. Want nu was het oorlog, ook bij ons

in Malang. Uit was het sprookje van fietsen door de donkere straten, afgelopen het zeulen met lijken door het boerenland. Nu was het menens. Nu dienden die domme zandzakken die tegen de muren van ons huis opgestapeld lagen eindelijk ergens voor. Ik stond tussen de zandzakken in de deuropening en keek naar de vliegtuigen die door elkaar vlogen in de verte. De bommenwerpers maakten duikvluchten en trokken weer op. Daarna hoorde je de ontploffingen. Er zou geen spaan heel blijven van het vliegveld daar, het vliegveld van Singosari.

Eigenlijk had ik ook onder het bed moeten liggen, net als mijn zusjes. Maar ja, alleen struisvogels steken hun kop in het zand. Ik wilde zien wat er aan de hand was. Als er iets met me was gebeurd, zou het mijn eigen stomme schuld zijn geweest.

Er gebeurde ook iets. Niet met mij, maar met een ander. Uit de klunten vliegtuigen boven Singosari had zich een eenzame Zero-jager losgemaakt en was onze kant op gevlogen. De Zero's behoorden tot de modernste gevechtsvliegtuigen van de wereld. Ze waren gebouwd in het Japanse jaar 2600 – 1940 – dat op een nul (*zero*) eindigt. Dit vliegtuig vloog opeens laag over de daken van de huizen aan de overkant en mitrailleurde: *Rettettettettett!* *Rettettettettett!* Nu het bombardement afgelopen was en er boven Singosari niets meer te beleven viel, waren de piloot en de schutter zeker een ommetje gaan vliegen om hun stress kwijt te raken. Waarvoor waren ze ook helemaal uit Japan gekomen als ze zich niet mochten amuseren? Ze waren jonge mensen en ze hadden de verleiding niet kunnen weerstaan om die vent op het dak daar op de korrel te nemen en de volle laag te geven. Die vent op het dak was een Indonesische pannenvlegger die blijkbaar, net als ik, had gedacht dat het luchtalarm alleen voor Singosari gold. Maar nee, het gold voor hem persoonlijk: *Rettettettettett!* *Rettettettettett!* En het eerste slachtoffer van de oorlog in Malang viel van het dak.

De volgende dag trokken de Japanners onze stad binnen. Ze kwamen langs ons huis, lange rijen slonzige grauwe mannetjes met afhanginge flappen aan hun petjes tegen de zon in hun nek. We waren bang voor ze. We wisten niet wat ze zouden doen met hun geweren en hun bajonetten. Die eerste dag van de bezetting ontplofte er op het drukke stadspan nog een bom. Er vielen doden, Indonesiërs. We hebben nooit geweten of het een ongeluk was of een brute demonstratie van machtsvertoon. We waren bang voor de bezetters. We waren zo godvergeten bang, dat we niet eens de pest aan ze hadden. We gingen ze uit de weg, zo ver mogelijk.

Japan had de oorlog dus gewonnen. Het begon een beetje te wenen na de eerste schrik. We hoorden geruchten over de lelijke dingen die de Japanse soldaten deden, meisjes lastigvallen en zo. We hielden ons hart vast als er officieren binnenkwamen om te controleren of onze radio wel verzegeld was: we mochten alleen luisteren naar radio Tokyo. Maar verder bleef het rustig in de stad. Het leven leek weer normaal te worden. Het verduisteringspapier werd van de ramen af getrokken en de straatlantaarns gingen weer aan. De LBD werd opgeheven, maar de hoge mast met de sirene bij het zwembad bleef voorlopig staan. O ja, de klok werd verzet. We stonden voortaan anderhalf uur vroeger op, tegelijk met de mensen in Tokyo.

Van de Japanners mochten we niet naar school. Daar leerden we toch maar westerse nonsens die in het nieuwe Groot-Aziatische rijk onbruikbaar was. We hadden dus vakantie, of we wilden of niet. We maakten een tocht naar de blauwe berg achter Malang, de Semeru. Boven op de top van de vulkaan keken we op alle Japanners van de wereld neer. We voelden ons vrij, maar dat zou niet lang meer duren.

Op een dag kwam vader niet meer thuis. Hij had, met andere ambtenaren, op het stadhuis moeten komen. Ze hadden hem vastgehouden en in de gevangenis gestopt.

Twee maanden later moesten mijn broer en ik ons melden bij de fraterschool. Met duizend andere jongens. En met een koffer vol kleren en een mat om op te liggen op de harde stenen vloer. Die eerste rommelige dag was spannend genoeg. We gingen op zoek naar onze vrienden, en naar weer andere vrienden. We verhuisden aldoor heen en weer. 's Avonds keken we naar de gespierde, bijna naakte Japanse koks die in wadjans van twee meter doorsnee eten voor ons maakten. Met grote roeispanten gooiden ze de bami om en om. Het rook heerlijk in die grote dampige keuken.

De volgende dag was het terrein voor de school vol mensen. Allemaal moeders, tantes, zusters en vriendinnetjes die nog iets liefs wilden doen. Ze mochten niet met ons praten, ze moesten buiten blijven, maar ze mochten afgeven wat ze voor ons hadden meegebracht. En wuiven. En huilen en zo. We vonden het zielig voor ze. We lachten erom.

Een dag later marcheerden we naar het station, in de richting van de blauwe berg aan de horizon, waarop we ons zo kort geleden nog gelukkig hadden gevoeld. Op het station moesten we in de trein stap-

pen. We hingen uit de raampjes. Al het vrouwvolk stond op het peron. Een lerares van school liep langs de trein en deelde pakjes sigaretten uit. Zeker om goed te maken dat ze altijd zoveel onvoldoendes had gegeven aan al die leerlingen die ze nu nooit meer zou zien.

Tot zover was het allemaal nog meegevallen. Maar toen kwamen er soldaten langs de trein lopen en gingen de raampjes dicht. Ongemakkelijk op elkaar gepakt zaten we in het donker. Sommige jongens lagen op de grond, anderen hingen met twee handen aan het bagagenet, omdat ze voor hun achterwerk geen plaats konden vinden. De trein begon te rijden, we wisten niet waarheen. Zo werden we afgevoerd uit de wereld die we hadden gekend.